

Helsinki *bilten*

**HELSINŠKI ODBOR
ZA LJUDSKA PRAVA U SRBIJI**
Kralja Milana 10, Beograd;
tel. 011/268-7404; fax. 2639-437;
e-mail: office@helsinki.org.rs
http://www.helsinki.org.rs

BR.106 // OKTOBAR 2014.

CRVENI TEPIH ZA PUTINA

FONET

Kratkotrajni boravak predsednika Rusije Vladimira Putina Beogradu praćen je sa velikom pažnjom u međunarodnoj javnosti. Prvenstveno zbog poruka Beograda i Moskve, tokom šestosatne razmene uzajamnog uveravanja o tradicionalnom prijateljstvu. Tim više što su se ona odvijala u znaku vojne parade koja je, bez obzira na formalni izgovor (70-godišnjica oslobođenja Beograda), stvarno bila organizovana u Putino-vu čast.

Na proputovanju za Italiju, gde je prisustvovao evroazijskom samitu, kojom se prilikom sastao

i sa ukrajinskim kolegom Petrom Porošenkom, Putin je svratio u Beograd. Cilj kratkotrajne diplomatske predigre delimično je svakako, i pokazivanje da u ovom trenutku ima još prestonica gde je rado viđen gost. Važnija poruka je, međutim, sadžana u tome da, dok Zapad još uvek traga za odgovorom na Putinove geostrateške provokacije, Moskva ofanzivno nastavlja sa širenjem manevarskog prostora podređenog tradicionalnim geopolitičkim ambicijama: među njima je, svakako i Balkan.¹

¹ „Ono što... jeste realno u skorijoj političkoj budućnosti je da će se ruski uticaj na Balkanu povećati. Tu su dva važna

Pozivajući šefa ruske države u goste, Beograd je potencirao samopercepciju veštog i važnog diplomatskog igrača. Onog koji uspešno balansira između proklamovane proevropske orijentacije, sa članstvom u Evropskoj uniji kao prioritarnim strateškim ciljem i, istovremenog jačanja „istočne veze“ prema zemlji sa kojom deli istorijsko savezništvo, religiju i duhovnu bliskost. Komentator Politike Miroslav Lazanski je to sažeo na sledeći način: „Medijska pažnja sveta, pre svega sa prostora nekadašnje Jugoslavije, bila je barem toga dana, usmerena na Beograd, a Srbija je izgleda polako preuzela ulogu nekadašnje Jugoslavije. U pozitivnom smislu: ekonomija, saobraćaj, trgovina, politika vojna industrija...“²

U trenutku međunarodne izolacije zbog najveće posthladnoratovske krize na kontinetu koju je izazvao intervencijom u Ukrajini i aneksijom Krima, Vladimir Putin beogradsko gostoprimstvo nije iskoristio za zaoštavanje sa važnim evropskim zemljama. Svodeći govor na vojnoj paradi na posvetu zajedničkoj borbi protiv fašizma u Drugom svetskom ratu, diplomatski vešto je podsetio i na učešće ostalih saveznika u antihitlerovskoj koaliciji. Međutim, nije propustio priliku (kao i Medvedev 2009) da pošalje poruku upozorenja baltičkim i istočnoevropskim zemljama ukazujući na trend neonacizma koji oni ne prihvataju. Rekao je da, „nažalost 'vakcina' od nacističkog virusa koja se tokom Nirnberskih procesa razvila u nekim državama Evrope, gubi snagu. Jedan dokaz su otvorene pojave neonacizma koje je već postao uobičajena pojava u Letoniji i drugim baltičkim zemljama. Posebnu zabrinutost u ovom kontekstu izaziva situacija u Ukrajini gde je u februaru izvršen antiustavni

.....
faktora: izgradnja Južnog toka i podela Ukrajine. Rusija preko jugoistoka produžava uticaj“, kaže dr Dragan Petrović, analitičar Instituta za međunarodnu politiku, Blic, 21. septembar 2014.

2 Misroslav Lazanski, „Vladimir Putin izbliza“, Politika 18. oktobar 2014.

državni udar koji su izveli nacionalisti i druge radikalne grupacije“³

Putin je očigledno, u intervjuu dnevnom listu *Politika*, imao u vidu i nedavnu izjavu američkog predsednika Baraka Obame kojom je Rusiju označio kao veću opasnost po bezbednost čak i od Islamske države. Putin je na nju odgovorio na sledeći način: „Sadašnje zahlađenje u odnosima između naših zemalja nije prvo. Nadamo se da će partneri shvatiti nerazumnost pokušaja da ucenjuju Rusiju, te da će se setiti čime je bremenita nesloga između dve velike nuklearne države kad je strateška stabilnost sveta u pitanju. Sa naše strane spremni smo za razvoj konstruktivne saradnje i stvarnog poštovanja interesa jednih i drugih“⁴.

Prema upućenim izvorima,⁵ Putin je domaćinima doneo pet poruka: zadovoljstvo stavom Srbije povodom ukrajinske krize, očekivanje da će tokom predsedavanja OEBS iduće godine Srbija pokazati razumevanje za rusku poziciju, da (Srbija) ne odustane od izgradnje gasovoda Južni tok, podrška Moskve teritorijalnom integritetu i suverenitetu Srbije (podrška podeli Kosova)⁶ i unapređenje međusobne ekonomske saradnje.

Iako je protokolarno potpisano više sporazuma, nekog izrazitijeg povećanja razmene, pogotovo kad je reč o srpskom izvozu na rusko tržište neće

3 Miroslav Lazanski „Obamin pristup Rusiji je neprijateljski“, intervju Vladimira Putina dnevnom listu Politika, 16. oktobar 2014.

4 Isto.

5 Večernje novosti, 15. oktobar 2014.

6 Šef ruske kancelarije u Prištini već je poslao poruku da Srbija i Kosovo treba da razmene teritorije, što je ministar Dačić svesrdno podržao kao „jedno od boljih rešenja“. Rusija ne želi stabilnu Bosnu, Srbiju i Kosovo u NATO i EU. Rusija odgovara nestabilnost na Balkanu, jer se onda pojavljuju kao menadžer krize. Dugoročno ekonomsko vezivanje, posebno energetska, isključivo za Rusiju imaće nesagledive posledice za Srbiju. Sadašnja aktuelna elita se ponaša državnički neodgovorno kad je reč o nacionalnim interesima Srbije.

biti. Razlog je jednostavan: ni u poljoprivredi ni u industriji („Zastava automobili“) Srbija nema dovoljno proizvoda da bi zbog zapadnih sankcija Rusiji izvukla ozbiljniju korist. Najintrigantniji sporazum odnosi se na odobravanje privilegovanog statusa pripadnicima tzv. ruskog humanitarnog centra u Nišu, na koga zapadni partneri, izvesno ne mogu ostati ravnodušni.

Srpski čelnici Tomislav Nikolić i Aleksandar Vučić uvereni su da su sačuvali prestižnu „neutralnu“ poziciju⁷ i nakon Putinove posete. Već u bliskoj budućnosti, međutim, to će teško biti moguće. Iako formalno niko od zapadnih zvaničnika nije javno prigovorio vlastima (uz izuzetak američkog ambasadora Majkla Kirbija, koji nije prisustvovao ni vojnoj paradi) zbog Putinovog dolaska, bilo je jasno da se u zapadnim prestonicama na posetu gleda s velikim rezervama i uznemirenošću.

Govor predsednika Nikolića u kome ističe da je istorija Vojske Srbije istorija odbrambenih ratova, slobodarska snaga, epopeja žrtve za spas države i naroda, spas drugih država i drugih naroda... i tako, vekovima,⁸ nije baš najsretnija poruka za region. Time se preskače odgovornost Srbije za ratove iz devedesetih.

Pomeranje datuma održavanja vojne parade sa 20. na 16. oktobar, da bi je svojim prisustvom uvećao Putin, vrhunac je servilne poniznosti prema „velikom bratu“. Kao i 2009. godine prilikom posete Medvedeva⁹ Beogradu, i sadašnji vrh države (bez obzira što predsednik Nikolić

7 Praveći poređenje između Srbije i Ukrajine, predsednik Srbije Tomislav Nikolić je u intervjuu za TV kanal „Rusija 1“ rekao sledeće: „Deo Ukrajine želeo je s EU, a drugi deo s Rusijom. Srbija nije podeljena u tom smislu. Ona želi i s Rusijom i s EU. I to treba da nam obezbedi i Rusija i EU“, Politika, 12. oktobar 2014.

8 <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:515042-Nikolic-Srbija-je-bila-na-karti-svakog-osvajaca-ali-nikad-nije-vodila-osvajacke-ratove>.

9 Medvedev je tada „vratio“ 20. oktobar kao dan oslobođenja Beograda, koji je Koštuničina vlada ukinula u sklopu

ima zvanje četničkog vojvode od 1993, koga se nije odrekao) morao je pristati na uvažavanje istorijskih činjenica, pa su se u svečanom defileu vijorile samo zastave crvenoarmejskih i jugoslovenskih partizanskih jedinica koje su u oslobođanju Beograda učestvovali.¹⁰ Bez obzira na to, ta ključna kontroverza sadašnje srpske elite o „levom“ (partizanskom) i „desnom“ (četničkom) antifašističkom pokretu nije prevaziđena.

PRIPREMANJE PARADE

Dolazak u Beograd ruski predsednik Vladimir Putin povezo je sa putovanjem u Italiju. Beogradske vlasti su unapred znale da to ne može biti dan oslobođenja Beograda, pa su na vreme proglasile da će se jubilara godišnjica oslobođenja prestonice obeležavati deset dana (od 10. do 20. oktobra). Tako je vojna parada, priređena, navodno u čast Dana oslobođenja, pomerena za četiri dana ranije. To je čak i u domaćoj, generalno rusofilskoj javnosti i od njenih istaknutih predstavnika, ocenjeno kao neprikladno i nedostojanstveno.¹¹ „Ne verujem da bi bilo ko u Moskvi pomerio paradu koja se održava 9. maja“, rekao je poslanik Demokratske stranke i bivši ministar odbrane Dragan Šutanovac.¹² Sličnog mišljenja bili su i drugi opozicioni poslanici koji

.....
revizije istorije i davanja prednosti četničkom kvinsliškom pokretu.

10 Svečani defile predvodili su učesnici koji su nosili zastave srpskih borbenih jedinica iz balkanskih ratova i Prvog svetskog rata.

11 „Predsednik Rusije je uvek drag i dobrodošao gost i građani Srbije su uvek, čak i kad se to nije previše dopadalo ovdašnjim vlastima ili ambasadama, nalazili načina da mu to pokažu... A pogotovo je drag kada dolazi povodom obeležavanja jubileja oslobođenja Beograda od strane Crvene armije u Drugom svetskom ratu. Ali prilagođavanje datuma centralne proslave, a pogotovo eventualne vojne parade njegovom rasporedu, nepotrebno je, neukusno i nedostojanstveno“, napisao je u redovnoj kolumni glavni urednik Nove srpske političke misli Đorđe Vukadinović, Politika, 30. septembar 2014.

12 Politika, 14. oktobar 2014.

su uz to potencirali i visoke troškove održavanja parade, u situaciji kad je Srbija prinuđena da smanjuje penzije i plate.

Gotovo mesec dana pre Putinovog dolaska u Beograd oglasio se američki ambasador u Srbiji Majkl Kirbi. U intervjuu za Večernje novosti¹³ on je pitao domaće organizatore zašto na proslavu nisu pozvali i predstavnike drugih zemalja, čiji su borci u uniformama Crvene armije učestvovali u oslobađanju Beograda; konkretno, to važi i za Ukrajinu. Osim toga, Kirbi je zamerio što se u sadašnjem, delikatnom međunarodnom trenutku Srbija sprema da ugosti ruskog predsednika: „Možete imati dobre odnose i sa Rusijom i sa Kinom i sa SAD. Ali naš stav o posetama kineskih i ruskih zvaničnika se razlikuje. Kinezi nisu nikog napali, a Rusi jesu...“¹⁴ U polemiku sa američkim ambasadorom upustio se ruski kolega Aleksandar Čepurin, prigovarajući mu nepoznavanje istorije¹⁵ i podsećajući ga na vojnu intervenciju NATO 1999. godine. Premijer Aleksandar Vučić je preko svega prešao rečenicom da su to „njihovi (američko-ruski) odnosi i ja u to ne bih ulazio“.¹⁶

Povodom najavljene vojne parade oglasio se i savetnik predsednika Republike, Oliver Antić. Po njegovom mišljenju, među učesnicima svečanog defilea morali bi i oni koji će nositi četničke zastave i obeležja, jer to „pravda zahteva“.¹⁷ Toj se „pravdi“ nije udovoljilo, pa je bar, za ovu priliku, izbegnuto falsifikovanje istorijskih činjenica: upravo tih dana u dnevnom listu Politika izlazio je feljton čiji je autor bio pripadnik skojevskog antifašističkog pokreta u Beogradu. Prema njegovom svedočenju, četničke jedinice su sa ljo-tićevcima i drugim kolaboracionistima zajedno sa nemačkim jedinicama „branile“ Beograd od crvenoarmejaca i partizana.

13 Prema, NIN, 9. oktobar 2014.

14 Prema, Vreme, 9. oktobar 2014.

15 Američki ambasador je govorio o „ukrajinskoj armiji“, a reč je o „ukrajinskom frontu“...

16 Prema, Vreme, 9. oktobar 2014.

17 Danas, 3. oktobar 2014.

Pre proslave doneta je i odluka da se dve ulice u Beogradu imenuju po partizanskim komandantima Koči Popoviću i Peki Dapčeviću. Čak su i mediji doneli nekoliko osvrtu na njihovu ulogu, ali bez pominjanja učesća partizana iz drugih krajeva Jugoslavije. U oslobođenju Beograda učestvovalo je devet generala, među njima, 7 Crnogoraca. Nijedan od njih, kao ni maršal Josip Broz Tito i Jugoslovenska narodna armija nisu ovom prilikom pomenuti.

Sopstveni „unutrašnji otpor“ prema partizanima i Narodnooslobodilačkoj vojsci aktuelna vlast je demonstrirala potpuno besmislenim uključivanjem u defile zastava i znamenja srpskih jedinica iz balkanskih i Prvog svetskog rata. Predsednik Nikolić je to u obraćanju na paradi obrazložio tako što je rekao da je ona posvećena i 70-godišnjici oslobođenja Beograda i 100-godišnjici početka Prvog svetskog rata(!) Inače, od svih partizanskih komandanata, imenom je spomenuo samo Koču Popovića.

Istoričarka Dubravka Stojanović smatra da se partizani „iz šešira izvlače za spoljnu, a četnici za unutrašnju upotrebu – spolja crveni, a unutra crni. To je još jedan dokaz, ističe ona, da je ovde stvarno sve moguće, a to je užasno politički opasno“.¹⁸

PARADA KONFUZIJE

I sama parada bila je u znaku ideološke konfuzije. Indikativan je bio i sastav gostiju na tribinama koji su posmatrali defile vojske i vojne opreme (uglavnom zastarele i prefarbane). Svakako je najupadljivije bilo prisustvo u VIP loži haških optuženika generala Dragoljuba Ojdanić i Momčila Perišić. General Ljubiša Diković je bio na čelu parade. Fond za humanitarno pravo svoje vreme je obelodanio detalje njegovog vojnog angažmana na Kosovu i tražio njegovu smenu.

18 Dubravka Stojanović „Vlastima su bliski četnici“, Danas, 16. oktobar 2014.

Na njihove ubedljive činjenice vlast nije reagovala. To pokazuje pre svega, moralnu neosetljivost i nedostatak volje srpske elite da se suoči sa nasleđem iz devedestih.

Na paradu je pozvan i Andrija Mandić, četnički vojvoda, inače lider srpske opozicione partije u Crnoj Gori. Milo Đukanović nije pozvan, mada je veliki broj Crnogoraca učestvovao u oslobođenju Beograda. Đukanović je izjavio da je „Crna Gora je kroz istoriju, posebno u tim značajnim danima dala posebana pečat tim antifašističkim pobedama Srbije. Ne treba nikoga podsećati, koliko je crnogorskih jedinica i istaknutih Crnogoraca na čelu tih jedinica učestvovalo u oslobođenju Beograda. Verujem da imamo sve razloge da budemo ponosni na ono što je naša uloga i u Crnoj Gori i u drugim državama u okruženju“.¹⁹ Prisutan je bio i Milorad Dodik, predsednik RS BiH, koji inače uživa veliku podršku Rusije i Putina.

Osim toga, Parada je obilovala nizom simbola poput onih protiv fašizma (srp i čekić, petokraka i sl.) ali u kombinaciji, kako ističe novinarka *Danasa* „sa četničkom reputacijom nosilaca vlasti, i još mnogo drugih kontradiktornih poruka i detalja... ostavili su utisak korišćenja sasvim suprotnih ideologija po dnevnoj potrebi i pokušajima usklađivanja sa trenutnim konfuznim ciljevima srpske državne politike“.²⁰

EKONOMSKA SARADNJA

Vladimir Putin je i ovom prilikom (kao i 2011), najavio 10 milijardi dolara ruskih investicija u Srbiju. U poslednje tri godine ruske investicije u Srbiji su iznosile 148 miliona eura. Sada je najavljeno da bi u naredne tri godine Rusija mogla investirati deset milijardi dolara u hemijski kompleks, poljoprivredu i visoke tehnologije.

19 <http://mondo.rs/a736942/Info/Ex-Yu/Djukanovic-Mi-kad-slavimo-ne-zovemo-druge.html>.

20 Snežana Čongradin, „Parada konfuzije“, *Danas*, 18-19 oktobar 2014.

Načelno su dogovoreni i izvozni poslovi, poput „Fijatovih“ automobila i poljoprivrednih proizvoda, pre svega sira.²¹

Ekonomista Mihailo Crnobrnja ukazuje na to da je Putin u razgovoru sa srpskim državnim vrhom naznačio veliki potencijal u ekonomskim odnosima, ali da je problem u tome što ništa nije dogovoreno. Kada je reč o Južnom toku, on ističe da je njegova izgradnja ostala otvorena.²²

Profesor Ekonomskog fakulteta Ljubodrag Savić smatra da tolike investicije nisu nerealne, jer je reč o velikoj zemlji, ali smo problem mi koji ne iskoristimo ni ono što nam daju, poput kredita za železnicu.²³ Savić takođe ističe da je „naš veliki problem što mi zapravo nemamo dovoljno robe koju Rusi traže, poput sira, mesa i mleka. Jer, kako ističe, stočarstvo je u očajnom stanju, a te proizvode visokog kvaliteta ne možemo u dovoljnim količinama da stvorimo za godinu dana.“²⁴ Ekonomista Mijat Lakičević ističe da, Srbija ne može da bude rešenje ruskih prehrambenih problema. Rusija, naime, godišnje uvozi hrane za 30 milijardi eura, tako da mi uz najbolju volju pokrivamo manje od jedan odsto njenih potreba.²⁵

JUŽNI TOK I ENERGETSKI MONOPOL

Među pet poruka koje je Putin doneo²⁶ jedna se odnosi na Južni tok, odnosno na zahtev da Srbija ne odustane od njegove gradnje. To je takođe jedna od važnih tačaka neusklađenosti politike (u ovom slučaju, energetske bezbednosti) Beograda i Brisela. Na stranu i to što bi u slučaju izgradnje tog gasovoda Rusija dobila potpuni monopol u Srbiji (i Republici Srpskoj), a Srbija

21 Ruske milijarde i dalje čekaju, *Politika*, 18. oktobar 2014.

22 Isto.

23 Isto.

24 Isto.

25 <http://pescanik.net/srbija-u-neprirodnom-polozaju/>.

26 Večernje novosti, 15. oktobar 2014

sebe vezala za samo jedan izvor snabdevanja gasom i naftom.

Srbija je u tom smislu, dobila upozorenje od Brisela i u godišnjem izveštaju Evropske komisije o napretku, objavljenog početkom oktobra. Navedeno je naime, da ugovor o izgradnji Južnog toka koga je Srbija potpisala sa Rusijom nije u skladu sa zakonodavstvom Evropske unije. Osim toga, u evropskim kancelarijama i ovo je pitanje dodatno povezano sa ukrajinskom krizom. Visoka predstavnica EU Federika Mogerini izjavila je da se „politički uslovi za projekat Južni tok nisu stekli, s obzirom na situaciju u Ukrajini“, a da će, „ako i kad politički uslovi ponovo postanu normalni, onda moći da počnu tehnički pregovori“ o njegovoj izgradnji.²⁷

Projekat Južni tok nije po volji ni Vašingtonu, a pogotovo „prljavi poslovi“ povezani sa njim, kako je izjavila pomoćnica državnog sekretara SAD, Viktorija Nuland.²⁸ Iako je njena izuzetno oštra retorika, u prvom redu bila upućena članicama EU koje se pripremaju za izgradnju Južnog toka (Bugarsku, Hrvatsku, Grčku, Mađarsku, Rumuniju i Sloveniju), teško je iz tog konteksta isključiti i Srbiju.²⁹

Početak radova na Južnom toku u Srbiji se stalno odlaže. U međuvremenu su se pojavile i medijske informacije o drastičnom povećanju troškova za realizaciju tog projekta (za 45 odsto). To bi i za Srbiju bio dodatni teret od milijardu i 400 miliona eura, pa je i s tog aspekta racionalnost projekta dovedena u pitanje.

Međutim, upravo je u vezi sa Južnim tokom Vladimir Putin u Beogradu na konferenciji za novinare dao dvosmislen, metaforički odgovor na,

²⁷ Danas, 8. oktobar 2014.

²⁸ Politika, 6. oktobar 2014.

²⁹ „Tražim od njih da prekinu prljave poslove koje povećavaju zavisnost njihovih zemalja od jednog izvora energije, uprkos tome što zvanično tvrde da su za politiku raznolikosti“. Isto.

po svemu sudeći, naručeno pitanje - o „ljubavi za koju su potrebne obe strane“.³⁰ Iz odgovora nije jasno da li, zbog povećanog troška i Rusija razmišlja o odlaganju realizacije projekta, ili je Evropskoj uniji poslata poruka da je Rusija spremna da prihvati evropska energetska pravila.

CENTAR U NIŠU

Rusko-srpski humanitarni centar otvoren je 25. aprila 2012. godine. Namenjen je brzom regovanju u slučaju požara, prirodnih katastrofa i tehnoloških havarija. Osim Srbije spasioci iz ovog centra pokrivaju i područje celog regiona od Hrvatske, Crne Gore i Makedonije.

Putin je u intervjuu Politici posebno apostrofirao značaj tog centra u Nišu. Kako je istako, tokom poslednjih godina Rusi su više puta učestvovali u sanaciji posledica vanrednih situacija na Balkanu. U maju ove godine u vreme poplava, „ruski spasioci su pomagali u evakuaciji stanovnika poplavljenih područja“. Dopremljeno je više od 140 tona ruske humanitarne pomoći.

Zamenik ruskog ministra za vanredne situacije Vladimir Artamanov obišao je Centar za upravljanje u vanrednim situacijama koji će početi da radi u okviru Rusko-srpskog humanitarnog centra u Nišu i izjavio je: „Uverio sam se da Rusko-srpski humanitarni centar radi dobro i dobro se razvija i da ima dobru podršku rukovodstva i stanovnika grada. Efikasnost rada ovog centra bila je potvrđena u majskim poplavama: ruski spasioci radili su rame uz rame sa srpskim spasiocima“.³¹

³⁰ Odgovarajući na pitanje o sudbini „Južnog toka“, Putin je doslovno rekao: „Južni tok‘ je kao ljubav, ona može biti srećna samo ako oba učesnika tog divnog procesa žele da nastave te odnose“, Radiotelevizija Srbije, direktan prenos Vučićeve i Putinove konferencije za štampu, 16. oktobar 2014.

³¹ „Otvaranje centra za upravljanje u kriznim situacijama“, Blic, 17. oktobar 2014.

U medijima je najvaljeno potpisivanje Ugovora o statusu rusko-humanitarnog centra, ali nigde nije objavljeno da je potpisivanje i obavljeno. Zbog velikog interesovanja Zapada za status tog centra sve u vezi sa njim je obavijeno tajnovitošću i netransparetnošću. Ono što zabrinjava jeste sve očitije insistiranje Rusije na jačanju saradnje u bezbednosno-odbrambenom sektoru, kojem Srbija iz raznih razloga ne može ili ne želi da se odupre, i to u periodu kada se, zbog nepoštovanja mirovnog sporazuma o Ukrajini, u zapadnoj međunarodnoj zajednici razmatra veća usaglašenost zemalja kandidata za članstvo u Evropskoj uniji sa zvaničnim, zajedničkim politikama EU.

ZAPADNE REAKCIJE

Izjave ambasadora SAD Majkla Kirbija su praktično, bila jedina javna poruka nezadovoljstva zapadnih prestonica. Javne manifestacije išle su gotovo u obrnutom smeru. U danima „odbrojavanja“ do Putinovog sletanja na beogradski aerodrom, sa drugih strana sveta pristizale su pozitivne i ohrabrujuće poruke srbijanskim državnim čelnicima.

Po nekim analizama i redovni godišnji izveštaj Evropske komisije o napretku Srbije na evropskom putu bio je manje kritičan nego što bi trebalo, upravo zbog ohrabrivanja Srbije „za dalje akcije“ i istovremeno, da „opravda odluku da se započnu pregovori o pridruživanju Uniji“. ³² Istina, u delu izveštaja koji se odnosi na usklađenost spoljne politike Srbije sa Evropskom unijom (EU) navedeno je da je nivou usklađenosti tokom 2014 – 62 odsto, znatno niži u odnosu na 2013, kad je iznosio 89 odsto. Pad usklađenosti spoljnopolitičkih stavova Srbije sa EU najvećim delom odnosi se na rezolucije koje je EU prihvatila u vezi sa sankcijama Rusiji zbog intervencije u Ukrajini. Međutim, naglašeno okretanje Srbije prema Rusiji nije izričito navedeno. Kako kaže

³² Franc Lotar Altman, nemački profesor međunarodnih odnosa, u intrevjuu za Danas, 14. oktobar 2014.

nemački profesor međunarodnog prava Franc Lotar Altman, „izbegnuta je otvorena kritika na račun sve izraženijih ponuda Beograda upućenih Moskvi u vezi sa saradnjom, iako bi to moglo da postane političko bojno polje u budućnosti“. ³³

Iako možda neiskreno i sa „stisnutim zubima“ zvaničnici zapadnih zemalja za sada tolerišu aktuelnu „dvostruku igru“ Srbije. Uoči Putinovog dolaska u Beograd, američki državni sekretar Džozef Bajden dva puta je telefonirao Aleksandru Vučiću. Kako su preneli mediji, u prijateljskom razgovoru Bajden je „izrazio poštovanje i podršku Amerike za reforme koje je Srbija počela da sprovodi, izrazivši nadu da će ona ostati faktor stabilnosti u celom regionu Zapadnog Balkana“. ³⁴

Austrijski ministar spoljnih poslova Austrije, Sebastijan Kurc koji je početkom oktobra boravio u Beogradu, pokazao je razumevanje za „specijalnu situaciju“ u kojoj se nalazi Srbija, dodajući da da bi ona takođe, mogla „da doprinese da se kanali komunikacije sa Moskvom održe otvorenima“. ³⁵ U tom smislu, potencijalno još važniju ulogu Srbije vidi Dušan Šiđanski, specijalni savetnik dosadašnjeg predsednika Evropske komisije Žozela Emanuela Baroza, koji smatra da bi uložila predsedavajuće OEBS (tokom 2015) ona mogla da preuzme ulogu posrednika u pregovorima „kako bi se izgladili odnosi Evropske unije i Srbije“. ³⁶

Zvaničnici Srbije ističu da su svesni potrebe usklađivanja spoljne politike Srbije sa EU, ali uglavnom potenciraju da je to proces koji će se okončati na kraju pristupnih pregovora. ³⁷ Među-

³³ Isto.

³⁴ Vreme, 9. oktobar 2014.

³⁵ Danas, 8. oktobar 2014.

³⁶ Isto.

³⁷ „Srbija ima obavezu da uskladi svoju spoljnu politiku s Briselom do kraja pregovaračkog procesa, ali nije realno da ta usklađenost bude postignuta već sada“, izjavio je šef diplomatije Ivica Dačić, Politika 22. septembar 2014.

tim, sve je više signala da Evropa i Amerika neće još dugo uvažavati „specifičnu situaciju“ Srbije. To, kako procenjuje poznati britanski novinar i poznavalac prilika na Balkanu, Tim Džuda, zavisi od toga da li će postignuto primirje u Ukrajini da „preraste u mirovni proces“. Ukoliko se to ne dogodi, smatra on, „Srbija više neće moći da sedi na dve stolice“.³⁸

Po svemu sudeći, ni Evropska unija neće čekati kraj pregovaračkog procesa da Beograd uskladi ponašanje na međunarodnoj sceni sa Briselom. Jer, Srbija se, kako podseća portparolka diplomatske službe EU, Maja Kocijančić „kao i svi kandidati i potencijalni kandidati obavezala na približavanje, usklađivanje u politici bezbednosti i zajedničke odbrane, što uključuje i restriktivne mere poput sankcija“.³⁹

Da će Brisel u narednom razdoblju upravo tome posvetiti dužnu pažnju potvrđuje i izjava Tomislava Nikolića, kako se može očekivati da „EU pojača pritisak“ da se Srbija opredeli.⁴⁰

Upravo sa time u vezi postoje i nagađanja da će Brisel insistirati na skorom otvaranju pregovaračkog poglavlja 31 koje se odnosi na spoljnu

38 „Ako Rusi odluče da neće da se zaustave, ako budu želeli da uspostave zemaljski koridore koji će ih povezati sa Krimom, dalje sa Odesom, pa i da izašu na granice sa Rumunijom, što bi bila ogromna vojna operacija, tada Srbija više neće moći da sedi na dve stolice. Ali jedina osoba koja o tome može da odluči je gospodin Putin. Koliko čujem u Moskvi je u toku rasprava na temu: da li smo postigli dovoljno da možemo da stvorimo nešto kao Republika Srpska unutar Ukrajine i da je tako učinimo nefunkcionalnom državom, ili treba da idemo dalje. Debata, koliko čujem traje, i jedina osoba koja će odlučiti je Putin“, izjavio je Tim Džuda za „Jutarnji dnevnik“ RTVB92, 2. oktobar 2014.

39 Politika, 15. oktobar 2014.

40 Politika, 16. oktobar 2014; „Evropa želi da još snažnije traži od Srbije da uvede sankcije Rusiji. I moguće je da će takav pokušaj biti preduzet u najskorije vreme, jer Evropa insistira na tom delu sporazuma o pristupanju EU u kome se govori o zajedničkoj spoljnoj politici“ – rekao je Tomislav Nikolić u intervjuu za ruski tv kanal „Rusija1“.

politiku i bezbednost. O ovom poglavlju već su u poslednjih nekoliko meseci obavljena dva skrininga, a drugome je prisustvovao i šef diplomatije Ivica Dačić.

RIZIČNO POIGRAVANJE S BUDUĆNOŠĆU

Utisak je, da je kratkotrajni Putinov boravak u Beogradu i egzaltiran doček, sa vojnom paradom u njegovu čast, s ušešćem ruskih pilota i aviona, zgusnuo atmosferu oko dosad vešto održavanog spoljnopoličkog balansa. Predstavnici državnog vrha Srbije i dalje potenciraju stav da zemlja ostaje privržena Evropskoj uniji kao strateškom cilju. To je ponovio i predsednik Republike Tomislav Nikolić u dobrodošlici ruskom predsedniku, a premijer Vučić izričito naglasio na zajedničkoj konferenciji za novinare sa Putinom.

Međutim, koliko će (još) dugo Brisel tolerisati sve intenzivniju političku i „duhovnu“ (kulturno-umetničku i naučno-istorijsku) saradnju Beograda i Moskve i neutralnu poziciju Srbije; da li je Moskva zaista iskrena kad tvrdi da i ona podržava evropski put Srbije;⁴¹ i, konačno, da li je i sama Srbija definitivno prelomila na koju će stranu, kada, prema anketama javnog mnjenja, dolazak Putina u Beograd podržava 70 odsto građana, a procenat onih koji su za članstvo u EU se poslednjih godina kreće oko 50 odsto.

U toj ključnoj dilemi sadžana je aktuelna dvostruka igra Srbije, koja, sa stanovišta geostrateškog pozicioniranja Srbije postaje sve rizičnija.

41 „Srbija ima položaj koji Rusija pokušava da ospori Ukrajini. Dakle, ima Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju, čiji je ključni deo ugovor o slobodnoj trgovini, a ima i ugovor o slobodnoj trgovini sa Rusijom. U slučaju Ukrajine, Rusija smatra da je to inkompatibilno. Neke izjave iz ruskih izvora mogu se razumeti i kao nagoveštaji da bi to moglo da važi i za Srbiju“, podseća Vladimir Gligorov iz bečkog Instituta za međunarodne studije, Danas, 1. oktobar 2014.

Međunarodna situacija nije identična onoj u kojoj je bivša Jugoslavija (sa kojom se aktualna vlast u Srbiji rado, ali neutemeljeno poredi) vešto lavirala između dva suprotstavljena bloka.

Najnovija ruska „ofanziva“ u Srbiji – postavljanje spomenika ruskom caru Nikolaju II u centru Beograda, svetska premijera filma „Sunčanica“ na „krimsku temu“, Nikite Mihalkova, najavljeni dolazak patrijarha Kirila, dodela nagrade „Braće Karić“ Putinu i, najvažnije, njegovo prisustvo na vojnoj paradi – signali su koji, makar to odmah i ne priznale javno, ne mogu pozitivno odjeknuti u zapadnim prestonicama. Komentator Politike Boško Jakšić s razlogom postavlja pitanje: „Da li to znači da, dok nam racio govori da idemo ka Briselu, srce na levoj strani i dalje ukazuje na put ka panslovenskoj, pravoslavnoj braći na istoku“.⁴² I, ako je tako, zaključuje on, to bi značilo da „Srbija ima raspolućenu spoljnu politiku“.⁴³

Međutim, društvo u Srbiji, prema najnovijim istraživanjima, jeste raspolućeno. To važi i za aktuelnu (SNS-SPS) političku elitu i njeno biračko telo. I vanparlamentarna opozicija, odnosno njen najkonzervativniji i najdosledniji deo, kao i desnica generalno, veoma su jaki i uticajni u širokim društvenim slojevima. Ovaj blok, mada rasut u različitim grupama i pokretima (Obraz, Dveri, 1389...) i političkim strankama (Treća

Srbija, Srpska radikalna stranka, Demokratska stranka Srbije), koji je veoma aktivan i prisutan u javnosti kojoj podilazi nacionalizmom i rusofilstvom, ne treba podceniti. Utemeljen na tradicionalnom antizapadnjaštvu u Srbiji, on računa da u nekim pretpostavljenim okolnostima na šansu za geostrateški preokret. Možda je i sme na čelu Demokratske stranke Srbije, čija je nova predsednica Sandra Rašković Ivić najavila okupljanje desnog bloka sa ciljem stvaranja jake opozicije „evrounijastvu“ vladajuće elite, pripremni korak u tom pravcu.

Uzimajući u obzir i unutrašnje i spoljne okolnosti, državna politika Srbije morala bi da se opredeli što pre. Sedenje na „dve stolice“ ili „jahanje na dva cirkuska konja“ (najčešće metafore kojima se analitičari i komentatori služe, opisujući ponašanje Srbije) nije preterano udobno. Kako primećuje komentator Zoran Ćirjaković, „mini hladom ratu“ se ne nazire kraj i najveći izazov predstavljaće prepoznavanje poslednjeg trenutka za svrstavanje na jednu stranu. Ako on bude propušten, pad će biti jako bolan“.⁴⁴

Izjave premijera i predsednika o samoj poseti, ali i o odnosima sa Rusijom su veoma ambivalentni. Pričajući o svom ocu, premijer u jednom intervju kaže da on poštuje ono što radi, ali da se „kao veliki i iskreni rusofil plaši da ne odem suviše ka Zapadu“.⁴⁵

42 Politika, 8. oktobar 2014.

43 Isto.

44 „Srbija na dve stolice“, Politika, 15. oktobar 2014.

45 <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:515007-Vucic-Moj-otac-rusofil-plasi-se-dane-pridjem-Zapadu>.

ZAKLJUČCI

Kontraverznost parade se sastoji u tome što se Srbija zvanično opredelila za pridruživanje evropskim integracijama, što podrazumeva uskladjenu spoljnu politiku. Srbija je suočena sa teškim izborom: da li da nastavi zvanično proglašenim putem ka članstvu u EU, ili da odustane od tog cilja i učvrsti veze sa Rusijom. Čak i da premijer iskreno hoće EU, otpor unutar vlastite stranke kao i generalno antizapadni stav srpske elite biće ozbiljna prepreka suštinskom okretanju Srbije ka Zapadu gde stvarno i leže njeni interesi.

Putinova poseta Beogradu pokazala je da su povećani rizici za pridruživanje Zapadnog Balkana EU, što je posledica geopolitičkih tenzija između Rusije, SAD i EU.

Region se mora usmeriti ka sveobuhvatnijoj zajedničkoj regionalnoj energetskej politici koja bi mu omogućila smanjivanje zavisnosti od ruskih energenata.

Sa istim ciljem su takođe neophodne zajedničke prekogranične energetske mreže na Zapadnom Balkanu.

Dugoročno ekonomsko vezivanje, posebno energetske, isključivo za Rusiju imaće nesagledive posledice za Srbiju. Sadašnja elita se ponaša državnički neodgovorno kad je reč o nacionalnim interesima Srbije.

Ukoliko Zapad želi Zapadni Balkan u EU, onda EU mora ubrzati demokratizaciju regiona i njegov ekonomski oporavak. Neuspela tranzicija i stagnacija glavni su razlozi političkog lutanja regiona. Pri tome, EU posebno treba obratiti pažnju na političku kulturu regiona i u tom smislu prilagođavati strategiju razvoja.

EU mora imati i sveobuhvatnu evropsku strategiju za energiju koja bi uključila i Zapadni Balkan. Bez toga se ne mogu sprečiti jednostrani aranžmani sa Rusijom, posebno zato što pojedine članice EU i same sklapaju slične aranžmane.